

Megadja Gábor

DEMOKRÁCIA, DOGMATIKA ÉS TOTALITARIZMUS

Válasz Pápay Györgynek

Pápay György igen kimerítő választ és kritikát fogalmazott meg *A demokrácia politikai vallása* című írással kapcsolatban. Számos kérdés merül föl, melyekre e rövid keretek között nem áll módomban hosszasan válaszolni. Igyekszem a legfontosabb pontokat érinteni, és azokra röviden reagálni.

*

1. A probléma nem a demokratikus legitimitás iránti igény, hanem annak abszolutizálása, totalizálása. A „demokratikus” elem, ha úgy tetszik, végigkíséri az európai politikai kultúra történetét, és elemként az egyébként nem demokrata Arisztotelész is fontosnak tartotta. A probléma az, amikor a demokrácia elvárása és elve egyeduralkodóvá, mindent felülíróvá válik, amikor nincs olyan elv és gyakorlat, amely ellensúlyozná.

2. A vallásos jelleg hangsúlyozása abból a – főleg voegelin – felismerésből fakad, hogy akármennyire is modern legyen egy irányzat vagy diskurzus, minden kétséget kizáróan fölfedezhetünk benne vallási szimbólumokat és azok használatát. A (voegelin) kérdés arra vonatkozott: vajon e szimbólumok mennyire helyesek a valóság megjelenítése szempontjából? Nem hiszem, hogy a modernnek szabadság- és autonómiafogalma példa nélküli volna, hiszen pont a gnosztikus és eretnek keresztény irányzatok korábbi megjelenéseiben találhatunk rájuk példákat.

3. A filozófia kontra demokrácia témája régi: Platón jellemzően az előbbi, míg Richard Rorty az utóbbi mellett döntött. Hogy e szembenállás kiket minősít, az elgondolkodtató. Kérdés például: nem lett-e igaza Platónnak a demokráciából kialakuló zsarnokság tekintetében, amikor a weimari köztársaság példáját nézzük? Az *Állam* néhány könyve mintha e folyamat világos leírása lenne. Nem lett-e Tocqueville-nek igaza a demokrácia centralizmusával és konformizmusával kapcsolatban? Nem igaz-e Arisztotelész azon állítása, hogy a demokrácia a törvény uralmát a többség uralmára cseréli? Heidegger és főleg a baloldali franciák felsorolása nem semlegesíti az emigránsok (Arendt, Voegelin, Strauss, Kolnai, Polányi stb.) érveit, akik nagy része jellemzően előbbiekkal szemben is érvelt. Valószínűleg ezért lehet, hogy a liberális demokrácia végző győzelmét megjósoló Fukuyama a Strauss-szal vitázó Kojéve-től vette elméletét; attól a Kojéve-től, aki a történelem végét az univerzális és homogén államban látta, ahol az értelmiségi nyíltan tanácsot ad a zsarnoknak. Talán az sem véletlen, hogy Strauss fontosnak látta a különbségtételt a filozófus és az értelmiségi között. (Nem tartom továbbá szerencsésnek Dewey kapcsán a Trockij-bizottságra való hivatkozást: Trockij any-

nyira lett az anti-sztálinista haladó baloldal szentje, amennyire Sztálin ellenfele volt. Mindemellett azonban Trockij a terror elkötelezett híve és alkalmazója volt.)¹

4. A szerző „történetietlen” nézőpontomat emeli ki, valamint azt, hogy spekulációk találhatóak írásomban („mi lett volna, ha...”). Vajon véletlen-e, hogy az eddig ismert történelem legborzalmasabb rezsimeje épp a „demokratikus haladás” talaján bontakoztak ki és váltak uralkodóvá? Hogy a háborúk ekkor váltak totálissá, hogy ekkor kezdték el a rezsimek érzékelní „demokratikus” mivoltukra való állandó hivatkozást? Véletlen-e a tömegek támogatása, a zsarnokság fel nem ismerése, ahogyan azt Strauss leírta? Vajon nem gyakorlatiak akkor azon emigráns szerzők érvei, akik megtapasztalták e korszak borzalmait, akiknek származásuk illetve nézeteik miatt üldöztetést kellett elszenvedniük?

5. Amerika puritán alapítói még fontosnak érezték hangsúlyozni a különbséget a *res publica* és a demokrácia között. Levelezéseikben talán a legérzékeltetőbb e különbségtétel. Egyes alapítók odáig mennek, hogy a demokráciát jobban gyűlölik, mint az eredendő bűnt.

6. Pápay György javaslata – miszerint a demokrácia deontikus, utópikus felfogásától tekintsünk el, és hagyatkozzunk pusztán *techné*-jellegére, a versengő demokrácia schumpeteri modelljére – számomra nem túl meggyőző. (Mindamellett, hogy tényleg nem világos, mit is jelent a demokrácia – ezt én is igyekeztem hangsúlyozni írásomban.) A versengő érdekeket vajon milyen normatív mércének kell alávetni? És ha nem kell, és a versengő demokrácia maga a norma, akkor milyen alapon ítéljük el azokat az erőket, amelyek hatalomra kerülnek, konkrét politikai gyakorlatuktól függetlenül? Ha a többség szavazataiért versengő zsarnok megnyeri a többséget, akkor az a kompetitív demokrácia normája szerint elfogadható? E ponton ismét az emigránsoknak kell igazat adnunk: a modern tömegdemokrácia elveszítette a hagyományos mércéket, így a zsarnokság felismerésére sem képes. Az egyetlen mérce a „versengés” lesz, talán kiegészítve ezt a posztmodern örökultusszal, ahol nem az erényesség, becsület, tisztesség számít, csak az, kié a hatalom és ki tudja megszerezni azt. (Ez esetben Nietzscheknek, a marxistáknak, a posztmoderneknek és Schmittnek van igaza.) A „versengő demokrácia” ezek szerint valóban nem ad választ (de még meg sem próbál választ adni) az igazság, igazságosság, helyes döntések kérdéseire, erkölcsi perplexusainkra.

7. Kérdés, mennyire összeegyeztethető a nyugati civilizáció védelme és a demokrácia védelme, már a tekintetben, ahogyan Pápay György említi. Mert egyrészt inkább a demokráciával szemben kritikus/ellenséges filozófusokat kárhoztatja, ugyanakkor a nyugati civilizációt védelmezendőnek tartja, erre pedig a demokrácia *techné*jének eszközt tekintí legalkalmasabbnak. Kérdés: van-e nyugati civilizáció a kárhoztatott antik és keresztény filozófusok és követőik nélkül? Vajon a totalitárius demokráciák elől menekülő emigránsok a nyugati civilizáció ellenségei-e? A nyugati civilizáció története tényleg egy üdvtörténet a demokrácia felé? Nem lehetséges, hogy amit fontosnak érzünk a

¹ Lásd Leon TROCKIJ: *Terrorism and Communism*, www.marxists.org/archive/trotsky/1920/terrcomm/index.htm.

nyugati civilizációból, az már jóval a modern demokrácia előtt, sőt sok esetben annak ellenére létezett (törvény uralma, szabadságjogok, parlamentarizmus stb.)? Ki reprezentálja jobban a civilizációt, Szókratész vagy az őt halálra ítéelő demokrácia?²

8. Továbbra sem tudok egyetérteni a *techné*-szemlélettel: az embereknek nézeteik vannak, eszméik és erkölcsi elköteleződések alapján döntenek, nem pedig személytelen mechanizmusok egyszerű játékszerei, mely mechanizmusok felismerése a „szakértőkre” vár, azok hatékonyabb uralása céljából.

9. Az alapvető nézeteltérés azonban az előfeltevésekben rejlik. Írásom nem pártpolitikai program, hanem eszmetörténeti fejtegetés vagy gondolatkísérlet. Így a demokrácia elfogadására vonatkozó *politikai* jó tanácsot írásom nem is cáfolja. Egy eszmetörténeti vagy filozófiai írásnak azonban nem célja a választások megnyerése, így talán megengedhető az a „luxus”, hogy ne a *status quo* kritikátlan híveként nézzünk egyes problémákra, legyen az akár a demokráciáé. A kérdésem viszont marad a régi: vajon a jelenlegi liberális demokráciák azért élhetők-e, mert demokráciák (ez esetben a „demokrácia” elvének kiterjesztése lesz a feladat, ami nem csak bel-, hanem külpolitikai, ideológiai program is, lásd az I. világháborút és mondjuk Irakot), vagy azért, mert számos nem-demokratikus előfeltételre épülnek – mint tekintély, hagyomány, vallás? Utóbbi esetben nem a „több demokrácia”, hanem egy helyesen értelmezett pluralizmus a megoldás, a folytonos egyensúlyozás, melyben nem-demokratikus elvek és gyakorlatok is helyet kapnak.

*

Szemben a politikusi jó tanáccsal, az eszmetörténettel és filozófiával foglalkozó konzervatívok esetében sokkal fontosabb az, hogy folyamatosan szem előtt tartsák a jó *rend* problémáját ahelyett, hogy egy politikai *rendszer* elkötelezett híveivé szegődnének.

² Olybá tűnik, Szókratész problémája később is felmerült, ezek szerint a kétezer-ötszáz éves hagyomány ismerte a problémát, ahogyan később is. Lásd Leo STRAUSS: *Az üldöztetés és az írás művészete*, Atlantisz, Budapest, 1994.